один учень В.Авраменка І.Козак створив дитячий хореографічний колектив з дітей віком від 2,5 до 5 років, який став постійним учасником усіх концертів у Луцьку.

Про досить високий рівень хореографічної культури свідчить також і розповсюджена в регіоні практика інсценізації народних пісень. Вони були настільки популярними, що виникла необхідність створення відповідних підготовчих курсів. Інсценізації як художнє явище цікаві тим, що розкривають характерну вокально-театральну природу української народної художньої психології. Все це свідчить про оригінальність та національний характер музичного життя Волині.

Проте картина культурного побуту 20-30-х років не буде повного без огляду галереї персоналій Волинського «Ренесансу», яку по праву відкриває М.Тележинський - самобутній композитор, хоровий диригент, невтомний громадський діяч, ентузіаст хорової - і ширше - загальної музичної освіти, палкий публіцист і музичний критик. Його трудами Волинь з провінційної окраїни перетворилася на культурний центр. Особливу увагу композитор приділив запису народних пісень. Як результат його фольклористичної діяльності, в 30-х роках вийшла збірка «Волинських народних пісень на мішані хори. Багато сил доклав до культурного будівництва Волинського «храму мистецтв» М.Певний - актор, театральний режисер, засновник Волинського українського театру, який з перших днів свого існування став школою національного виховання. Завдяки М. Певному музично-театральне життя регіону набуло відповідного художнього змісту та професійної зрілості.

Волинь дала Україні і Ст. Скрипника - нині покійного патріарха Української автокефальної церкви Мстислава, і талановитого композитора, автора чудових духовних творів А. Річинського. Серед помітних діячів волинської культури слід відзначити також П.Певного (брата М.Певного) - журналіста, засновника газети «Українська нива», І.Власовського - відомого церковного діяча, М. Левицького - письменника, музиканта-аматора, С.Тимошенка - відомого архітектора.

На жаль, у невеличкій статті неможливо вмістити докладний огляд унікального явища, яке ми називаємо «волинським відродженням» 20 -ЗО років, але й побіжний перелік окремих фактів досить красномовний. За кожним прізвищем, кожною назвою чи то художнього колективу, чи то громадського товариства, чи то видання стоїть неосяжна інтелектуальна спадщина, до якої ми тільки наближаємось.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажан МЛ. Історія українського мистецтва. - К., 1967. - Т.2. - С. 17
2. ДАВО, ф. 390, оп. 1, спр. 1, арк. 3, «Статут Володимирської повітової Просвіти».
3. Історія Волині: З найдавніших часів до наших днів. - Львів, 1988.
4. Кучерепа М.М. та ін. Волинь у міжвоєнний період (1921 -1939 рр.). Методичний матеріал на допомогу викладачам, вчителям, студентам навчальних закладів. • Луцьк: Ред. -видавнича група «Реабілітовані історією». - 1994. - С. 13
5. Українська нива. - 1931. - 28 жовт.

The article is devoted to one of the light periods in cultural life of Volyn particulary «the Volyn revival» during the 20-30 ies. Behind each surname, each name whether art collective or a society, behind each edition there is an immense intellectual inheritance to which we are just approaching.

ВОСКОВА СВІЧКА В ОБРЯДОВОМУ ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ ВОЛИНІ І ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

Дмитренко А.А.,
старший викладач кафедри археології
та джерелознавства, кандидат історичних
наук за спеціальністю «Етнологія»

Волинський державний університет імені Лесі Українки

В святково-обрядовому житті українців використовувалося багато атрибутів які несли те чи інше символічне навантаження. Важливу роль серед них відігравала воскова

свічка. Одна з найважливіших прикмет означеного символу полягає в тому, що без запаленої свічки обходилося жодне важливе обрядодійство.

Найбільшу роль у святково-обрядовому житті українців Волині і Західного Полісся відігравали громничні і страсні свічки, котрим приписувалася велика магічна сила. Дослідники української звичаєвості досить часто вважають, страсну і громничну свічку за одну. Причина такого неоднозначного розуміння громничної і страсної свічки полягає в тому, що на більшій території України не і снувало звичаю посвячення свічок на Стрітення - громничних, а найбільшим оберегом вважалася страсна свічка. Посвячення свічок на Стрітення було характерне лише для західних районів України і Білорусі, де воно утвердилося з часів прийняття унії. Уніатч перейняли цей звичай від католицької церкви, яка започаткувала посвячення свічок на початку лютого, як протидію язичницьким «фебріаріям», що супроводжувалися запалюванням факелів. Це дійство відбувалося на початку лютого в честь Фебра Проззерпіни і всіх «пекельних богів». Вводячи в християнську церкву посвячення свічок замість факелів, римляни намагались надати цим свічкам особливого значення і назвали громничними. Єзуїт Лепський у 1768 р. відзначав, що ці свічки громлять «бісівську» силу, щоб та не робила шкоди громами і блискавками, проливними дощами і градом. Звідси і назва свічки - «громниця» [8, 359].

Священик М. Пйотровський із Овруцького повіту у 50-х рр. XIX ст. писав, що на Стрітення селяни святили мичку і віск абс свічки [4, 296]. В матеріалах 20-х рр. XX ст. з Житомирщини читаємо: «...громничну свічку раніше попи не святили, а поляки робили. Попові донесли..., то він теж почав святити)>[16,4]. Масове посвячення громничних свічок в Україні почалося, напевне, в другій половині XIX - на початку XX ст. Але, за традицією, їх продовжували називати страсними. А. Кримський в праці «Звенигородщина з погляду етнографічного та діалектологічного», яка видана в 1928 р., пише, що свічки, посвячені на Стрітення, називаються «страсними», а подекуди в Україні - «громничними» [12, 277]. В ряді сіл Волині і Західного Полісся свічки освячували лише громничні свічки («громовиці», «громниці»), які браіи до церкви і на Страсний четвер (с. Серхів Маневицького, с. БужаниіПеремильГорохівського, с. Заболоття Ратнівського, с. Мельники Шацького, с. Моквин Березнівського районів) [14].

З свічкою-громницею обходили навколо хати і господарських приміщень - щоб грім не брав, а весняна повінь не прошкодила посівам і щоб мороз дерева не побив [5, 198]. Щоб вберегти оселю від грому, громницею викурювали хрести на сволоку, одвірках, стелі, «щоб блискавка не вдарила» [14]. Принагідно відзначимо, що в окремих районах Волині та Західного Полісся і саме свято Стрітення (15 лютого) називають Громницями, Громовицею.

Дослідники відзначають, що в західних районах України і Білорусі існував звичай на Стрітення хрестоподібно підпалювати громничною свічкою волосся один одному, вважаючи, що це магічне дійство допомагає від головного болю [8, 359]. Згідно з польовими матеріалами, зібраними на території Волині і Західного Полісся бачимо, що волосся підпалювали лише дітям і не хрестоподібно, а довкола голови - щоб грому не боялися: «відразу, як приходили з церкви, дітям підпалювали чуби, щоб грому не боялися» (с. Згорани Любомльського району); «підсмалювали волосся дітям, щоб грому не боялися» (с. Заболоття Ратнівського району); «дітям підпалювали волосся довкола голови, щоб не боялися грому» (с. Замшани Ратнівського району) [14]. Аналогічний звичай побутував і в українців Холмщини та Підляшшя. Ввечері господар ставив всю сім'ю під хрестом, викопченим на стелі, і, починаючи зі сходу, кожного «підсмалював» навкруг голови [17,269].

Цілий рік зберігали свічку за образами. П оліщуки відзначають, що громничну свічку не можна було класти, потрібно щоб вона завжди стояла, мов на сторожі, оберігаючи оселю (с. Світязь Шацького району) [14]. На Волині і Західному Поліссі її давали в руки вмираючому, що характерно також для Холмщини і Підляшшя [17, 301]. Якщо, наприклад, на Поділлі біля породіллі ставили богоявленську свічку-трійцю [13, 212], то на Поліссі - громничну. її запалювали під час грози (ставили на вікні) і пожежі, так як вірили що земний, освячений в церкві, вогонь може протистояти небесному вогню і будь-якому вогню взагалі.

Напередодні Страсного четверга на великодньому тижні виготовляли Страсну свічку. Увечері на Страсний четвер із свічками йшли до церкви і світили їх під час вечірньої служби. Страсну свічку несли додому запаленою, всіляко оберігаючи, щоб принести додому «живий вогонь». Для цього виготовляли різноманітні ліхтарики, а з появою гасових ламп брали з собою скло від лампи. У с. Згорани Любомльського району вірили, що коли свічка дорогою з церкви додому не загасне, то «в господарстві водитимуться бджоли, всяка живність і обминатимуть хвороби» [14].

На території Волині і Західного Полісся страсна і громнична свічка вважались найбільшими оберегами і часто їх функції співпадали. Із страсною свічкою, як і з громничною, обходили все господарство, полум'ям свічки закопчували хрести на сволоку - «щоб лиха нечисть хату обминала». Ці хрести залишалися на сволоку до «Оддання Великодня» (середа на шостому тижні після Великодня). Хрести викопчували і на воротах - «тоді в двір не забіжить «поганий собака», тобто «нечиста сила», що в цей час бігає по землі, взявши на себе таку подобу. Із запаленою страсною свічкою ходили в «коровник», щоб «побачити відьму» або домовика, в клуню і комору. Хворі на пропасницю зішкібували сажу із «страсного хреста», розводили її свяченою водою і пили як ліки [5, 363; 14; 18,17].

Як бачимо, народна уява наділяла страсну свічку великою магічною силою. В народі були переконані, що страсна свічка приходить людям на допомогу в будь-який скрутний час. Її запалювали перед образами, коли на мешканців дому нападав страх; при тяжкій хворобі людей і худоби, під час важких пологів, пасічники ходили з цією свічкою у бджільник, запалювали її на Стрітення для того, «щоб зима літо переборола» [5, 364]. Страсну свічку світили в небезпечні хвилини під час війни. На Західному Поліссі вважали, що коли «відьма ходить на Купального Йвана, молоко одбирає од куров, треба свічку страсну свитити, щоб ни забрала« [6,33]. Українці вірили, що особливу магічну силу має свічка, що горіла впродовж трьох або дванадцяти Страстей підряд [5, 364-365].

Значно менше поширення на території Волині і Західного Полісся мала свічка-трійця, яка являла собою три свічки, обкладені різноманітним зіллям (зеленосвятським, купальським або маковійським), вставлені в триралий підсвічник. Свічка-трійця була найбільш поширеною на Поділлі і Гуцульщині [5, 173; 13, 372]. Але робили її і на Волині про що неодноразово згадували дослідники XIX ст. [1, 11; 4, 334]. Віск для трійці отримували із сот, посвячених на Спаса. Особливістю свічки-трійці було те, що її, на відміну від інших свічок, виготовляли із власного воску, а тому вона була лише в родинах пасічників. На Волині, як і в деяких інших місцевостях України, трійця робилася одразу після медозбору - на Спаса, в інших регіонах - перед Водохрещенням, але найчастіше - на Страсний четвер разом з іншими страсними свічками [I, 11; 9, 141; 10, 42].

Свічка-трійця вважалася чарівною. Її світили на Страсті і на Плащаниці, на Спаса, на Йордані і намагалися, щоб вона залишилася ще й на Стрітення. На Йордань свічку несли жінки та дівчата або сам господар. Під час богослужіння її запалювали від свічок, що горіли на престолі. Після посвячення води трійцю гасили, занурюючи її в ополонку, де відбувалося освячення води [5, 173]. Повернувшись з Йордану, господар передусім ішов до бджіл. Він кропив їх свяченою водою і свічкою-трійцею випалював над дверима зимівника хрести-знаки, що мали найвищу силу вогню й очищували від усього злого й лихого, відганяли «сили супротивні». Потім господар обходив із трійцею все господарство, кропив свяченою водою худобу і випалював хрести над дверима. Після обходу господарства, свічку ставили посеред столу, де вона горіла до закінчення вечері-обіду [9, 147]. Свічку-трійцю наділяли магічними, чарівними властивостями. Вважалося, що хто мав Трійцю, той матиме багато роїв, меду й всску. Трійцею «відводили» хмари і град від нив, відганяли лихі сили і навіть смерть заворожували. її засвічували при всіх небезпеках - пожежі, громі та бурі. А коли господар помирав, то в той момент йому вставляли в руку засвічену «Трійцю» [9, 143; 10, 42-43]. На Волині свічку-трійцю зберігали як святиню і використовували в різних випадках життя: нею підпалювали посвячені трави при підкурюванні від «пропасниці», «бешихи» та інших хвороб. Шматочки воску із посвяченої трійці ковтали від «пропасниці» [1,11]. На Овруччині, після посвячення води, священик ходив від хати до хати із свічкою-трійцею і висмалював хрести на стінах будинків -

щоб влітку убезпечити їх від громів і «джуми-чуми» [4,334]. На Волині і Західному Поліссі зафіксоване використання «тройчистої свічки» у весільній обрядовості. Н. Димнич, який записав весільний обряд у с. Кремеш Горохівського повіту (тепер Локачинський район Волинської області), відзначає, що «тройчистою» називали свічку, посвячену на Трійцю (Зелені свята) [3, 23]. Однак, нам не вдалося зафіксувати звичаю освячення свічок на Зелені свята. Тому дозволимо собі зробити припущення, що «тройчиста» свічка-це свічка-трійця. Про це говорять і записи весіль з інших регіонів України, де «трійчастою» свічкою називали три свічки, прикріплені до такого весільного атрибута, як світильник (шабля) [2,69,70; 7,90]. На Волині і Західному Поліссі, як свідчать фольклорні записи, тройчисту свічку світили під час випікання короваю:

Ой нехай піде, нехай візьме
Тройчистую свічечку,
Ой нехай світить, ой нехай світить,
Поки коровай замісять [3, 23].
Її запалювали в церкві, коли вінчали молодих:
Ой засвіти свічечку тройчисту,
Звінчай нашу парочку-паристу [11, 56].

Що символізувала свічка-трійця? С. Килимник відзначає, що з уст глибоких старців йому приходилося чути різне. Одні казали, що перша свічка знаменує сонце, друга - землю з і воду з рослинами і тваринами, третя - повітря з птицями і вирієм; другі вважали, що свічки символізують святі душі, бога багатства та господаря; треті - весну, літо й осінь. Четверті визначали призначення свічок так: одна - на пошану сонцю, друга - покійникам, а третя - на щастя і здоров'я всім живим [9, 142; 10, 43]. Такі різноманітні пояснення символіки свічки-трійці говорять про її дуже давнє дохристиянське походження, коли природа уявлялася нашим предкам як живий світ, населений таємничими силами, органічною часткою якого була й людина. Тому господар, виготовляючи свічку-трійцю, звертався до Землі, Сонця, Неба, Води.

Як бачимо, на території Волині і Західного Полісся склалась традиція виготовляти, як обрядові, і посвячувати в церкві такі свічки: громничну - на Стрітення, страсну - на Страсний четвер напередодні Великодня і свічку-трійцю - на Спаса, Водохрещення або Страсний четвер. Специфіку регіону становить громнична свічка, освячення і широке використання якої на Волині і Поліссі пов'язане з впливом уніатства. В інших регіонах України громничну свічку почали святити пізніше і часто називали її страсною. Використання воскових свічок в обрядовості українців, на нашу думку, тісно пов'язане із культом вогню у давніх слов'ян, який, на думку дослідника історії та культури Київської Русі Б. Рибакова, розвивався одночасно із поклонінням сонцю [15, 262]. Українці, як і інші слов'янські народи, вірили в очисні і оберегові властивості вогню. Особливе шанування вогню в народній свідомості було перенесене і на його носіїв, зокрема, на воскову свічку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беньковский И. Народные обычаи, приуроченные к «Спасу» // Киевская старина. - 1895. - Т. L. - № 7-8. - Отд. II. - С. 9-14.
2. Весілля. - У 2-х кн. - Кн. 1. - К.: Наук, думка, і970. - 456 с.
3. Весілля. - У 2-х кн. - Кн. 2. - К.: Наук, думка, 1970. - 480 с.
4. Возняк М. Народний календар з Овруччини в записі Михаила Пйотровського // Древляни. - Львів: Інститут народознавства НАН України, 1996. - С. 296-335.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. - Ч. 1. - К.: Оберіг, 1991. - 456 с.
6. Данилюк-Терещук Т. Обереги від «нечистої сили» в традиціях української родини // Українська родина: Звичаї, традиції, обряди. - Луцьк: Надстир'я, "998. - С. 31-34.
7. Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. - К.: Наук, думка, 1974. - 160 с.
8. Калинский И.П. Церковно-народный месяцеслов на Руси // Записки императорского Русского географического общества по отделению этнографии. - 1877. - Т. 7. - С. 268-480.
9. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. - У 2-х кн. - Кн. 1. - К.: Обереги, 1994. - 400 с.
10. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. - У 2-х кн. - Кн. 2. - К.: Обереги, 1994. - 528 с.
11. Кондратович О. Весілля на Поліссі. - Луцьк: Надстир'я, 1996. - 112 с.
12. Кримський А. Звенигородщина з погляду етнографічного та діалектологічного. - Ч. 1: : Побутово-фольклорні тексти. - К., 1928. - 432 с.

13. Поділля: Історико-етнографічне дослідження. - К.: Доля, 1994. - 504 с.
14. Польові матеріали, зібрані Дмитренко А.А. та студентами історичного факультету Волинського державного університету імені Лесі Українки на території Волині і Західного Полісся впродовж 2000-2002 рр. Зберігаються на кафедрі археології та джерелознавства.
15. Рыбаков Б. Язычество древних славян. - М.: Наука, 1981. - 628 с.
16. Рукописні фонди Інституту митецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського. - Ф. 16. - Од. зб. 80.
17. Холмщина і Підляшшя: Історико-етнографічне дослідження. - К.: Родовід, 1997. - 384 с.
18. Чубинський П. Мудрість віків. - У 2-х кн. - Кн. 2. - К.: Мистецтво, 1995. - 224 с.

Дмитренко А.А. Воскова свічка в обрядовому житті українців Волині і Західного Полісся. Впродовж багатьох віків воскові свічки були важливим атрибутом обрядів родинного і календарного циклу. Найбільшими оберегами вважалися свічка-трійця, громнична і страсна свічки. Специфіку регіону становить громнична свічка. Використання свічок пов'язане із культом вогню, якому наші предки приписували очищувальну і відроджувальну силу.

Dvitrenko A.A. Wax candle in rityal life of L krainians in Wolyn and Western Polissija. In the course of centyries wax important atridyte of nearly all rityals of family life and calender holidays. The trinity-candle and holy candle were considered to be the greatest guardians (oberegs). Such great popularity of candles among Ukrainians is conected with the cult of fire in this area. Our ancestors endowed fire in this area. Our ancestors endowed fire with regenerating force.

ОСТРОЗЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР: ПОГЛЯД ІЗ СЬОГОДЕННЯ

Дондюк Г.П.,
доцент кафедри історії та філософії
Міжнародний університет «Рівненський економіко-гуманітарний інститут» ім. академіка Степана Дем 'янчука

«Діє, Ufo було, vje бідЦнє свого {галь...
У минулому міститься Знаіно більше,
нЬу баіили у ньому босі...»
К. Ясперс

Культура Волині в різні часи своєї історії була моделлю й часткою того самобутнього культурного світу, яким жив український народ. І звернення до її кращих сторінок сьогодні - не лише дослідження невідомого та гордість за вже відоме, але й намагання скористатись її досвідом для вирішення актуальних проблем сучасного і бачення шляхів майбутнього. А ними сьогодні є: а) збереження унікальної самобутності української культури та її подальший розвиток; б) входження у світовий культурний простір на новому витку культурної історії - принципово ново го етапу, що характеризується антропоцентричною орієнтацією, тенденцією до діалогу та синтезом цінностей та ідеалів, що склалися на різних шляхах еволюційного розвитку. Вирішення цих проблем є метою національно-культурного відродження, умовою демократизації та гуманізації усіх сфер суспільного життя, запорукою економічної могутное гі української держави.

Цікавим у цьому плані є досвід Острозького культурного осередку (друга пол. XVI - поч. XVII ст.), що започаткував національно-культурне відродження в Україні й став духовним центром тогочасного культурного життя. Більше того, культурні починання, орієнтації та обрані острозькою духовною елітою шляхи завершились піднесенням української культури, стали базою для її розквіту в добу бароко (друга пол. XVII - перша пол. XVIII ст.) і тією культурною традицією, до якої звертались українці впродовж своєї нелегкої історії.

Виникнення Острозького культурного осередку, що складався з колегіуму, друкарні, літературно-наукового гуртка та бібліотеки, Україна завдячує князю Костянтину Острозькому (1526 - 1608 рр.), воєводі Київському, старості Володимирському, одному з